

Velcsov Mártonné 80 éves

Sok igazság van abban, amit a „Ki-ki a maga szerencséjének kovácsa” közmondással szoktunk tömören kifejezni. Jövőnket ugyanis magunk is formáljuk, befolyásolhatjuk. Emellett azonban az is szinte mindennapos tapasztalat, hogy sorsunk alakulásában nemegyszer a szerencsének, a véletlennek is meghatározó szerepe lehet.

Míndez azzal kapcsolatban merült föl bennem, hogy éppen ötven esztendeje annak, hogy a Szegedi Tudományegyetemnek hallgatója lettem, és szerencsémnek köszönhetően a Magyar Nyelvészeti Tanszéken olyan kiváló tanárokat ismerhettem meg, akik életpályámra

igen nagy hatással voltak, szakterületem megválasztásában fontos szerepet játszottak. Az akkori tanszék oktatói közül elsősorban Nyíri Antal, Rácz Endre és Velcsov Mártonné tanári és tudósi példaadását emelem ki. Főképpen az ő előadásai és szemináriumai kellették föl a magyar nyelvészet iránti érdeklődésemet. A hasonló korú hallgatótársaim közül így voltak ezzel mások is (pl. Kollányi Teréz, M. Korchmáros Valéria, Végh József Mihály), akik az 1960–70-es években a tanszék oktatói lettek. Ez a nyelvészet iránti vonzalom többünkben mindinkább meghatározóvá, egyre erősebbé vált. Adódó alkalommal érdeklődéssel vettünk részt a tanszék szervezte, különböző témájú felolvasó üléseken és a magyar nyelvészeti diákkör munkájában. Gyakran megfordultunk a tanszéki könyvtárban is, ahol időnként találkoztunk tanárainkkal is, akikől például egy-egy szemináriumra való fölkészüléshez vagy referátumunk megtartásához segítséget kaphattunk. Az akkori tanszéki oktatók és a diákok kapcsolata – a maihoz képest jóval kisebb hallgatói és oktatói létszám miatt is – személyesebb, szorosabb volt, mint napjainkban.

Régi fölismerés, hogy a különböző hagyományok kialakítása és nemzedékről nemzedékre történő megőrzése a kisebb-nagyobb közösségek és az egyes ember életében nagyon fontos. Ez nemcsak a különböző népekre, nemzetekre, tájegységekre és településekre lehet jellemző, hanem például az egy-egy szakterületen hasonló célokért együttműködő munkahelyi közösségekre és a legkisebb egysége, a családra is. Így például egy-egy tanszéki kisközösség kutatási területeinek kialakításában a kiemelkedő személyiségeknek mindenkor meghatározó szerepe volt és bizonyára a jövőben is az lesz. Ilyen iskolateremtő nyelvész volt például Mészöly Gedeon, akinek nyelvtörténeti kutatásaihoz és oktatómunkájához elsősorban Nyíri Antal és Velcsov Mártonné kapcsolódott. A Mészöly-iskolára több elméleti-módszertani sajátosság is jellemző volt. Így például nyelvtörténeti elemzésekben, magyarázatokban és szövefejtésekben más tudományszakok (főképpen a finnugor nyelvészet, nyelvjárástan, néprajz, ritkábban az irodalomtörténet) eredményeinek felhasználása is igen lényeges, elengedhetetlen elméleti-módszertani alapelvnek számított. Abban, hogy tanszékünk már az 1950-es évektől kezdve országosan elismert tudományos műhellyé válhatott, Mészöly Gedeon és Nyíri Antal mellett a 80. születésnapját ünneplő Velcsov Mártonné is fontos szerepet játszott. Életművében ugyanis a nyelvtörténeti kutatás meghatározó helyet foglalt el, és figyelemre méltóan eredményes volt a maga választotta témakörökben és a tanszéken közösen végzett munkálatokban egyaránt.

Velcsov Mártonné 1929. augusztus 2-án született Szegeden. Középiszkolai tanulmányait szülővárosában végezte, a Szegedi Tudományegyetemnek pedig 1947-ben lett hallgatója magyar–német szakon, majd amikor a német szakot megszüntették, a magyar mellé a latint választotta. Döntése, amint az későbbiekben nyilvánvalóvá vált, elsősorban nyelvtörténeti kutatásai szempontjából igen hasznosnak, szerencsésnek bizonyult. Egyetemi tanulmányainak befejezése után rövid ideig Kecskeméten, Kiskunhalason és Szegeden középiszkolai tanárként tevékenykedett, 1953-ban lett a Magyar Nyelvészeti Tanszék oktatója, és 1986-ig, nyugdíjba vonulásáig diáknemzedékek egész sorát oktatta, nevelte anyanyelvünk minél alaposabb megismerésére, megbecsülésére és szeretetére.

Szerény, csendes, de határozott egyéniséggel könnyen és jól beilleszkedett a tanszék folyó oktató-kutatómunkába, és hamarosan olyan tudományos témakört is talált, amelynek kimunkálásában kamatoztatni tudta kiváló szakmai fölkészültségét, körültekintő alaposágát és idegen nyelvi ismereteit is. Egyetemi doktori disszertációját 1959-ben, kandidátusi értekezését pedig 1971-ben védte meg, mindkettőt igen szép eredménnyel. Kandidátusi dol-

gozata könyvként „Antropometrikus mértéknevek a magyar nyelvben” címmel 1974-ben jelent meg.

Ez a munkája elsősorban nyelvtörténeti szempontból hézagpótló, becses értékű kiadvány, ezenkívül a finnugor nyelvészet, a nyelvjárásban, a művelődéstörténet és a néprajz kutatói is haszonnal forgathatják. Vizsgálódásaihoz több tudományágat is érintő szakirodalmat használt föl. Elismerésre méltó, hogy a témakörbe tartozó idegen (főképpen német) nyelven publikált kutatások eredményeit, megállapításait is alkotó módon hasznosította. Rendkívül gazdag, jól kiválasztott példaanyag alapján azt is kimutatta, hogy a különböző mértéknevevezéseknek a hasonlításra és szemléletességen alapuló módja nemcsak a régi magyar nyelvben (így pl. a kódexekben) fordul elő, hanem a mindennapi beszédben és a népmesékben is. Kutatásai fényt derítettek arra is, hogy nyelvjárásaink még szinte napjainkig őrzik a konkrét gondolkodásnak (például a tájszavakban megmaradt) nyomait, sőt a hasonlatokra épülő mértékjelölések a legközelebbi rokonnyelvünkben, a manysiban is nagy számban megvannak. A különböző mértéknevek vizsgálatához alapvetően három fő forrást használt föl, mégpedig nyelvtörténeti adattárakat, szépirodalmi műveket és tájszótárakat. Igen szerteágazó gyűjtőmunkát és jól áttekinthető feldolgozást végzett. Mindkét feladatát követésre méltó filológiai alaposítással, mintaszerűen teljesítette. Az egyes mértéknevek kidolgozása remekbe szabott önálló tanulmánynak tekinthető. Tárgyalásmódjuk, elemzésük következetes, világos: a címszók után meghatározott sorrendben a jelentéstörténetük, származékaik, a velük alakult állandósult szókapcsolatok következnek, végül a szócikket a mértéknevet etimológiája zárja. Erre a dolgozatra is – miként a többi írására is – megbízható, hiteles adatokra épített, logikus gondolatmenet, kristálytisza stílus jellemző. Új eredményeket felmutató munkája nagy nyeresége a nyelvtörténeti kutatásoknak.

Sok és értékes cikke, tanulmánya mellett megemlítenédek tartom azt a tevékenységét is, amelyet Nyíri Antal professzor úr vezetésével egy tanszéki kutatócsoportban fejtett ki, s amelynek az eredménye 1971-ben „A Münchener Kódex 1466-ból” című kiadvány lett, majd ezt 1993-ban „A Münchener Kódex magyar–latin szótára” című kötet követte. Mindkét kiadvány méltán váltott ki elismerést szakmai körökben.

Velcsov Mártonné nyelvtörténeti kutatásai mellett a leíró szempontú vizsgálódásaiban is jelentős eredményeket ért el. Így például sok-sok magyar szakos hallgató szerzett s szerzhet még napjainkban is alapvető ismereteket a Mai magyar nyelv című egyetemi tankönyvből, amelynek alakítani és szófajtan fejezetét ő írta. És nemcsak kutatóként, oktatóként, hanem nevelőként is elismerésre és követésre méltó tevékenységet fejtett ki. Munkáját minden területen következetesség, alapos tudás, kiváló szakmai fölkészültség jellemezte. Személyes példaadásával pedig munkára, igényességre, pontosságra nevelte tanítványait. Munkahelyi, szakmai feladatait példamutatóan tudta egyeztetni otthoni, családi teendőivel, gondolkodását és tetteit ugyanis mindenkor a szeretet és a megértés jellemezte, s ma is az vezérli.

Összegezve csak megismételni, hangsúlyozni tudom: Velcsov Mártonné tanári és kutatói tevékenysége egyaránt mintaadó, követésre méltó, s olyan értékeket felmutató volt, amelyre napjainkban kevés példát találunk. Biztos vagyok benne, hogy előadásai, szemináriumai mindmáig nemcsak számomra, hanem tanítványai közül nagyon sokaknak feledhetetlenek, maradandó értékűek. Akik hallgatói közül tanárok lettünk, a tőle kapott ismeretekből oktatói-kutatói tevékenységünkben sokat meríthettünk s mindaddig meríthetünk is még, amíg sorsunk módot ad munkánk folytatására. Örülök annak, hogy tanítványa, később pedig hosszabb ideig kollégája is lehettem. Nyíri Antal, Deme László és Velcsov Már-

tonné tanszékvezetői időszakából egyetlen olyan emlékem sincs, amikor valami vagy valaki miatt – akárcsak rövid időre is – rossz hangulat jellemezte volna munkahelyi közösségünket. Ezt is a sorsom nagy ajándékának érzem. Valószínűnek tartom, hogy akkoriban a többi kollégám is így lehetett ezzel. Tanszékvezetői tevékenysége munkahelyi közösségünk életében (az enyémben biztosan) korszakhatárt jelentett. Az 1980-as évek első felében az ő irányítása ugyanis szellemében és módszerében töretlen, méltó folytatása volt a Nyíri Antal és Deme László nevéhez kötődő, emberiességet sugárzó, munkára ösztönző, alkotói légkört teremtő és tanszékünk oktatóit jó közösséggé formáló korábbi időszaknak.

Kerek születésnapja alkalmából nemcsak a magam, hanem mindazok nevében, akik kollégaként vagy tanárként ismerik és tisztelik, őszinte szívből kívánok neki jó egészséget, töretlen munkakedvet és még nagyon sok esztendő szerett családjá körében.

SZABÓ JÓZSEF